

Onze minister van Overzeese Gebiedsdelen, mr. Emmanuel Sassen, abandonneert.
Dr. P.F. Maas.

Als vrijdag 11 februari 1949 blijkt, dat de ministerraad niet bereid is Sassens voorstellen inzake de Indonesische kwestie integraal over te nemen, kondigt deze bewindsman zijn ontslag aan, hetgeen hem bij K.B. van 14 februari werd verleend.

Sedertdien geldt zijn ministerschap als een "duister interregnum". In de memoires van Drees en Stikker en in de geschiedschrijving van C. Smit, die overigens nimmer Sassen zelf raadpleegde, wordt hij afgeschilderd als de steile, intransigente diehard, verantwoordelijk voor zowat alles wat misging in het pijnlijke dekolonisatieproces van Indonesië.

Eerst dank zij de dissertatie van Ide Anak Agung Gde Agung onderging dit beeld enige correctie doordat de rol van Beel als Hoge Vertegenwoordiger van de Kroon (H.V.K.) meer dan voorheen in het licht gesteld werd.

Mr. E.M.J.A. Sassen, minister.

Een schitterende loopbaan in onze vaderlandse politiek leek voor de jonge mr. E.M.J.A. Sassen weggelegd. Van de sterk op fundamentele en structurele vernieuwing van Nederland aandringende Nederlandse Volksbeweging (N.V.B.) ging hij met het overgrote deel der katholieken over naar de K.V.P.. Binnen de K.V.P. gold hij al snel als een gezaghebbende representant van de jongeren, aan wie de stichters van de K.V.P., onder wie Romme, een vooraanstaande en invloedrijke plaats hadden toebedacht.

Van Gedeputeerde van de provincie Noord-Brabant, werd hij in 1946 lid van de Tweede Kamer (T.K.). Daarin trok hij o.m. de aandacht door zijn wel door-dachte bijdragen aan de debatten over onze buitenlandse politiek. Bovendien genoot hij het vertrouwen van de K.V.P.-fractievoorzitter Romme, die zijn verre verwant het lidmaatschap van het College van Negermannen toebedeelde. Dit staatsrechtelijk nogal eens bekritiseerde college werd geacht de Regering van advies te dienen, waarvoor het, veelal vertrouwelijke, informatie ontving over de ontwikkelingen in en om Indonesië. Voor Sassen betekende het werk in het uit de Staten-Generaal gevormde vertrouwenscollege de eerste indringende kennismaking met het Indonesische vraagstuk, dat destijds land en volk hevig beroerde.

In augustus 1948 zocht kabinetsformateur Van Schaik (K.V.P.) de inmiddels 36-jarige Sassen aan voor de post van Minister van Overzeese Gebiedsdelen (O.G.), hoewel Sassen zelf enige voorkeur voor Buitenlandse Zaken (BuZa) koesterde, hetgeen in een bepaalde fase van de formatie ook overwogen is. De K.V.P. wenste evenwel Stikker, haar partijvoorzitter, op BuZa ten einde althans enige invloed op de afhandeling van de Indonesische kwestie te verwerven. De K.V.P. op haar beurt wilde het initiatief inzake het Indonesische beleid van de PvdA overnemen, daartoe in zekere zin gemachtigd door de relatief gunstige verkiezingsuitslag en de lichte verschuiving naar rechts, deels stellig het gevolg van de hevige kritiek in den lande op het Indonesische beleid, waarvoor achtereenvolgens de PvdA-ministers Logemann en Jonkman verantwoordelijk waren geweest. Romme oefende zware druk uit op Sassen ten einde hem te bewegen Overzeese Gebiedsdelen te aanvaarden. Tevens kwamen Van Schaik, Drees, Beel en Sassen overeen, dat onze opperbestuurder in Indonesië, Van Mook, vervangen zou worden door Beel. Aldus stapte Sassen in een politieke constellatie, die hem weinig anders dan veel narigheid zou bezorgen.

Politieke constellatie.

In het kabinet Drees-Van Schaik (1948-1951) voelden de PvdA-bewindslieden zich van den aanvang af min of meer "buitengesloten" van het Indonesische beleid. Een gevoel dat bovendien gedeeld werd door hun geestverwanten in de Staten-Generaal, hetgeen geleidelijk aan een crisissfeer veroorzaakte. Een aantal factoren, naast de bij de kabinetsformatie gemaakte afspraken, hebben dit in de hand gewerkt. Zo wist Drees zijn minister-presidentschap op geen enkel moment van de Indonesische verwickelingen te effectueren door duidelijke initiatieven te nemen of krachtig leiding te geven. Wel leende hij een willig oor aan Stikker, die hem trouw zondags bezocht. De fractieleider van de PvdA, Van der Goes van Naters, beklaagde zich herhaaldelijk over de onvoldoende informatie, die hij van Drees ontving, terwijl Sassen juist veelvuldig tal van kwesties met Romme doorsprak.

Voorts zou de in oktober 1948 tot Hoge Verteenwoordiger der Kroon benoemde Beel consequent beletten dat zijn staf werd uitgebreid met adviseurs uit de PvdA-sfeer, daarin waarschijnlijk gesterkt door zijn traumatiserende ervaringen als minister-president met partijpolitieke bemoeïngen en intriges inzake Indonesië. Beel, aan wiens functie ongeveer dezelfde bevoegdheden verbonden waren als aan het voormalige Gouverneur-Generaalschap, had inmiddels in en buiten de K.V.P. een enorm politiek prestige verworven. In het recente verleden was Van Mook juist eigenmachtig en te zelfstandig optreden aangewreven. Door de benoeming van Beel viel nauwelijks te verwachten dat Batavia "volgzamer" zou worden, integendeel, ook het politieke zwaartepunt verplaatste zich feitelijk van Den Haag naar Batavia, hetgeen Sassen alléén niet kon voorkomen en waarvoor de steun van Romme uiteindelijk van onvoldoende gewicht zou blijken.

Vanuit Batavia bepaalde Beel goedgeleeds het te voeren beleid. Geconfronteerd met de onmogelijkheid een aanvaardbare oplossing te vinden voor de noodzakelijk geachte ontbinding van de republikeinse troepen, koos Beel al snel voor gewapende actie, gericht op de liquidatie van de republiek, die vervolgens "gefederaliseerd" zou worden. Alleen zo waren naar zijn oordeel de wankelmoedige federalisten voor blijvende coöperatie met Nederland te winnen. De liquidatie van de Djocja-republiek zou hen bevrijden van de republikeinse druk, waardoor ze bereid en in staat zouden zijn desnoods buiten de republikeinse leiders om mee te werken aan de staatkundige opbouw van Indonesië naar Nederlands concept. Beel liet zich weinig gelegen liggen aan het coalitie-karakter van het kabinet, waarin de PvdA met toenemende achterdocht en weerzin de K.V.P.-ers volgde.

Sassen, nog jong en weinig ervaren (vergeleken met zijn beide na-oorlogse ambtsvoorgangers was bij een volslagen totok) had derhalve als verantwoordelijke bewindsman naast Beel weinig ruimte om zich werkelijk te doen gelden en een eigen politieke koers uit te zetten. Romme's steun was voor hem onontbeerlijk, maar ook Romme had, met Beel in Batavia, slechts een beperkte greep op de gebeurtenissen. Bovendien kreeg Sassen te maken met de initiatiefrijke Stikker, die de uitgesproken ambitie koesterde het Indonesische vraagstuk naar een oplossing te brengen. Daarbij beschikte Stikker over een ijzersterke positie in de mede door hem opgerichte V.V.D., hetgeen hem in staat stelde een eigen politieke koers te varen, die veelal op gespannen voet stond met de officiële partijlijn van de V.V.D.. Dit heeft ongetwijfeld bijgedragen tot de vervreemding

tussen hem en Oud, die zich bij Sassen herhaaldelijk beklaagde over het doen en laten van zijn partijgenoot-bewindsman. Voorts wist Stikker zich te verzekeren van de medewerking van ten minste één van de topambtenaren van Ssassens ministerie, waardoor hij voortreffelijk op de hoogte was van hetgeen daar omging.

Overziet met het politieke tableau: Sassen naast de veel gezaghebbender partijgenoot Beel, afhankelijk van Romme's steun, tegenover een steeds balsturiger PvdA, voortdurend hinderlijk gevolgd door de vindingrijke Stikker en verantwoordelijk tegenover de Staten-Generaal, waarin de meerderheid van geen concessies aan de verfoeide Soekarno-republiek wilde weten, - dan zal eenieder moeten toegeven dat Ssassens politieke overlevingskansen van meet af aan niet bijster groot waren. Hoewel hij de Grondwetswijziging en de Noodwet Indonesië behendig met de benodigde tweederde meerderheid door de Staten-Generaal loodste en daarmee het wettelijk kader schiep voor elke denkbare staatsrechtelijke oplossing, hoewel hij in Den Haag met de federalen overeenstemming bereikte over de Bestuursregeling Indonesië in Overgangstijd (B.I.O.-besluit), - Sassen zou zijn bestemming van zondebok niet ontlopen. Hoe het zover kwam en in welke omstandigheden hij meende te moeten aftreden, had onze bijzondere aandacht. Daarbij hield ons de vraag bezig, in hoeverre de negatieve beoordeling van Ssassens ministerschap overeenstemt met de inmiddels bekende feiten.

Voorgeschiedenis.

Al onder de beide PvdA-ministers was Van Mook, Luitenant Gouverneur-Generaal van Nederlands-Indië, een omstreden functionaris.

Herhaaldelijk werd zijn ontslag overwogen, hetgeen Van Mook o.a. via de radio ter ore kwam. Tegen deze achtergrond kan Sassen inzake het ontslag van Van Mook, dat zoveel stof deed opwaaien, weinig verweten worden, of het moet de redactie van zijn berucht geworden twaalfregelig briefje zijn, dat te weinig éloges aan Van Mook bevatte. Dat hij de Ministerraad niet vooraf informeerde over zijn voornemen Van Mook op de hoogte te stellen van de formatieafpraak, was van ondergeschikt belang.

De gemaakte afspraak diende uitgevoerd te worden, temeer daar Beel de toegezegde vervanging presseerde, hetgeen bij vrijwel de gehele Ministerraad, inclusief Stikker, alle begrip en medewerking ondervond. Uiteraard bestond er bij de PvdA weinig enthousiasme over deze forse versterking van de K.V.P.-positie, waardoor de door Van Mook gemaakte ophef over de procedure, voor de PvdA-bewindslieden een welkome gelegenheid tot "scoren" was. Eenieder begreep evenwel dat materiëel geen andere uitkomst mogelijk was. De binnenlandse politieke verhoudingen hadden het vertrek van de door Beel bewonderde Van Mook geurgeerd, erkende óók Drees.

Voor Sassen betekende de vervanging dat hij staatsrechtelijk de verantwoordelijkheid kreeg te dragen voor hetgeen de voormalige minister-president als H.V.K. in Batavia aan beleid en initiatieven zou ontwikkelen, veelal met voorbijzien en soms met voorbijgaan van zijn bewindsman en sterk onder de invloed van zijn staf, waarin generaal Spoor, de militaire bevelhebber van de landstrijdkrachten, een fascinerende persoonlijkheid was.

Voor Sassen restte veelal de taak het kabinet, met daarin de PvdA-ministers, te overtuigen van de noodzaak de lijn-Beel te volgen. Beel bleek al snel geen enkel vertrouwen meer te hebben in de mogelijkheid met de republikeinen tot een vreedzame en aanvaardbare oplossing te komen en toonde zich volstrekt ongevoelig van de soms heftige internationale reacties en repercussies op het door hem verdedigde beleid. Steeds wanneer Sassen het beleid wilde corrigeren, liep hij het gevaar politiek te gaan zweven tussen Beel (K.V.P.) en Drees c.s. (PvdA + Stikker).

In november 1948 vonden er besprekingen plaats met de republikeinen. Stikker had daartoe het initiatief genomen met de welwillende medewerking van Drees. De K.V.P.-bewindslieden hadden zich daarbij neergelegd, maar wel bedongen dat deze démarche voornamelijk oriënterend van karakter zou zijn en dat aan eventuele onderhandelingen vooraf de voorwaarde zou worden verbonden, dat de Republiek het bestand zou eerbiedigen en het economisch verkeer zou herstellen. Pas als daarover overeenstemming bereikt was, mocht Stikker verder praten. Onze minister van Buitenlandse Zaken gaf aan deze instructie de ruimst denkbare uitleg en wist te Kalioerang met de republikeinen onder leiding van Hatta een sfeer van begrip en toenadering te scheppen. Zijn resultaten werden evenwel zowel in Batavia als in de Ministerraad met scepsis ontvangen, maar voornamelijk terwille van de publieke opinie in het buitenland en tegen de wens van Beel, besloot de regering de onderhandelingen voort te zetten. Deze keer zou Sassen de delegatie, met daarin o.a. Stikker en Neher, leiden. In de memoires en in de geschiedschrijving wordt gesuggereerd dat een, ook voor het Nederlandse parlement aanvaardbare regeling binnen bereik lag. Zou Stikker en niet Sassen de delegatie geleid hebben, dan zou overeenstemming bereikt zijn. Sassen's onverzoenlijke opstelling zou dit verhinderd hebben. Welnu, noch het verloop van deze besprekingen, noch de stukken waaronder de met Hatta gewisselde aide-mémoires, geven voldoende grond voor deze suggestie.

Stikker zelf kwalificeerde zijn rivaal in zijn eindrapport als "een objectief, intelligent en vriendschappelijk leider van onze delegatie". Voor deze hoffelijkheden had Stikker alle reden. Bij het scheiden van de markt ontstond er tussen Stikker en Sassen een hevig conflict over de vraag of er al dan geen vergelijk met Hatta mogelijk was. Sassen nam de laatste twijfels bij Stikker weg door op een onmogelijk uur Cochran, de Amerikaanse voorzitter van de door de V.N. in het leven geroepen Commissie van Goede Diensten (C.G.D.) te bewegen Hatta te vragen naar Batavia te komen voor een laatste poging tot opheldering en vergelijk. Blijkens zijn memoires overwoog Stikker ontslag en de mogelijke gevolgen van een kabinetscrisis, zoals trouwens bij tal van andere gelegenheden. Naast de door hem genoemde redenen van staatsbelang, heeft ook de omstandigheid dat hij een goede kans liep door zijn eigen partij gedesavoueed te worden vanwege zijn al te flexibele benadering, stellig bijgedragen tot zijn besluit als minister aan te blijven.

De persoonlijke en politieke verhoudingen raakten eerst goed vergiftigd door toedoen van het besluit tot de tweede politieke actie en de afwikkeling daarvan, die o.a. gepaard ging met een reeks incidenten rond de gevangen genomen republikeinse leiders. Beel en zijn adviseurs drongen krachtig aan op gewapende actie richting Djocja, de hoofdstad van de opstandige republiek. Hoewel de PvdA-bewindslieden zonder veel overtuiging nog een laatste handreiking aan de Republiek via de C.G.D. voorstelden, besloot de ministerraad 13 december 1948 unaniem tot gewapend optreden met onmiddellijke afkondiging van het B.I.O.-besluit.

Er leefde in Batavia en in rechts Nederland een soort dolkstoot-legende, n.l. dat als men in 1947 bij de eerste politieke actie maar doorgestoten was naar de "pesthaard" Djocja en niet toegegeven had aan de internationale en binnenlandse politieke druk van links, dan zou ons veel ellende bespaard zijn gebleven.

Het befaamde, persoonlijke schrijven van Hatta, waarin hij nog eens zijn bereidheid vastlegde om tot een vergelijk te komen zonder evenwel op de voor Nederland wezenlijke voorwaarden ondubbelzinnig in te gaan, leidde tot urenlange nachtelijke telefonades tussen Drees, Van Schaik, Stikker, Sassen en Schokking, de minister van Oorlog en Marine. Drees wilde van geen militair optreden meer weten. In de buitengewone Ministerraad, de volgende dag, bracht Hatta's brief tweespalt teweeg. De minister-president bleek nauwelijks meer toegankelijk voor argumenten en had blijkbaar besloten politiek te eclipseren als de Ministerraad in meerderheid zou volharden bij haar besluit tot militaire actie. De urenlange beraadslagingen hadden mede daardoor een weinig samenhangend verloop.

Eerst staakten de stemmen over de vraag of het eerder genomen besluit gehandhaafd diende te blijven (Van Maarseveen ontbrak).

Uiteindelijk wist Sassen duidelijkheid te scheppen door een stemming uit te lokken over de vraag of de Regering, zo de Republikeinse regering de brief van Hatta tot de hare maakte, deze brief als uitgangspunt voor verdere onderhandelingen aanvaardde. Dan kiezen Stikker, Götzen en Schokking de K.V.P.-zijde (9-6) en valt het kabinet uiteen, waarbij Lieftinck niet zonder meer van verdere deelneming afziet. Van Schaik en Sassen bleken van oordeel dat alle ministers af zouden moeten treden gelat op de grondslag van het kabinet, maar Drees bepleitte het aanblijven van een rompkabinet, dat de verantwoordelijkheid voor de te nemen beslissingen moest nemen.

's Morgens, woensdag 15 december om half tien, kwam het feitelijk demissionaire kabinet weer in buitengewone vergadering bijeen. Sassen en Lieftinck waren bij de vorstin ontboden. Na hun terugkeer bleek het mogelijk de ontstane impasse te doorbreken, doordat men elkaar vond op het al eerder door Lieftinck gedane voorstel de actie 3 x 24 uur uit te stellen, binnen welke termijn de Republiek alsnog de gelegenheid kreeg een bevredigend antwoord te geven op de voor Nederland vitale vragen omtrent de soevereiniteit, unificatie command en de bestandsschendingen. Sassen toonde zich inschikkelijk, terwijl Lieftinck gedurende deze crisis de leiding van Drees overnam. De laatste bleef met Joekes (PvdA-Sociale Zaken) bij zijn verzet (12-2), maar was blijkbaar wel bereid de verantwoordelijkheid voor het meerderheidsbesluit te nemen.

Beel c.s. hadden vanuit Batavia tegen elk uitstel gefulmineerd. Buiten Sassen om reduceerde Beel de termijn tot 18 uur door de betreffende brief op te houden, waaraan hij bovendien eigenmachtig een ultimatief karakter gaf. Deze handelwijze deed alom ernstige twijfels rijzen ten aanzien van onze goede trouw.

Er waren in de relatie Batavia - Den Haag gedurende deze beslissende dagen duidelijk elementen van een gezagscrisis ingeslopen. Sassen liet evenwel geen enkele twijfel bestaan over zijn bereidheid. Beel tot eerbiediging van de gezagsverhoudingen te brengen.

Gedurende de beraadslagingen over het wel of niet inzetten van onze militairen, viel herhaaldelijk het woord abandonneren. De Engelsen hadden in Palestina in een overigens nauwelijks vergelijkbare situatie, terzake een voorbeeld gesteld. Binnen de Ministerraad werd de mogelijkheid van abandonneren ter sprake gebracht als onvermijdelijk alternatief indien er geen orde op zaken gesteld zou worden door gewapend optreden. Tegenover de Tweede Kamer zou Drees deze gedachtengang verwoorden bij wijze van rechtvaardiging van de militaire actie.

Overigens ontbrak in alle discussies duidelijkheid, laat staan zekerheid, over hetgeen na de actie zou of moest gebeuren op politiek terrein. De enige of in ieder geval overheersende zorg leek de dreiging van sancties van de zijde van de V.S. of de V.R. In het laatste geval werd gerekend op de steun van de W.E.U.-partners en op eventueel een Frans veto. Voor wat betreft de politieke gevolgen bestond er vaag de hoop op het uiteenvallen van de onredderde republikeinen, op eventuele medewerking van de sultan van Djocja en vooral op de steun van de federalen van wie verwacht werd dat zij desnoods zonder de republikeinen met ons de souvereiniteitsoverdracht zouden regelen.

Merkwaardig genoeg verzuimde het kabinet deze verwachtingen te verifiëren en zich bij voorbaat te verzekeren van de noodzakelijke coöperatie. Als geen van deze verwachtingen na beëindiging van de geweldadige actie in vervulling gaat, zal binnen het kabinet snel groeiende onzekerheid ontstaan over de vraag hoe nu verder.

Hoewel militair een groot succes, leidde de actie tot ongemeen felle reacties in het buitenland en de internationale erkenning en dus consolidatie van de Republiek.

De federalisten, althans het belangrijkste deel onder leiding van Anak Agung, zouden geen oplossing meer aandurven buiten de republikeinen om, hoewel in het verleden en later soms het tegendeel suggererend. Anak Agung c.s., zonder eigen gewapende macht relatief machteloos, hadden steeds op twee paarden gewed. Inzake het nationale streven eenheid van doelstelling met de republiek, de zgn. synthese-politiek en tegelijkertijd coöperatie met het Nederlands gezag. Het mede ten gevolge van de V.N.-resoluties gestegen prestige van Hatta c.s. deed hen besluiten het republikeinse paard te berijden, daarin gesterkt door de ervaring dat de Nederlanders hen nimmer consequent als gelijkwaardige overlegpartners bejegenden.

Een impasse volgde op de tweede politieke actie en in PvdA-kring groeide de onrust, door Sassen bekwaam opgevangen met het voorstel Drees naar Indonesië te laten gaan, hetgeen tevens in het buitenland een goede indruk zou maken. Anders dan Stikker verplichtte Drees zich bij voorbaat tot louter oriënterende besprekingen, samen met Beel te voeren. Dit bracht in Batavia en bij de federalisten ontgoocheling teweeg daar zij op zijn minst een concept voor de nabije toekomst verwacht hadden. Terwijl Sassen en Stikker met het oog op de bijeenkomst van de V.R. gaarne de politieke gevangenen op vrije voeten hadden gesteld, bleek Drees te Batavia Beels opvatting te delen dat vrijlating de resultaten van de actie teniet zou doen. Gedurende Drees' afwezigheid nam het buitengewone congres van de PvdA (18-1-'49) de motie-Vos aan, waarin vrijlating van de republikeinse leiders, herstel van hun gezag te Djocja en samenwerking met de C.G.D. gevraagd werd. Uiteraard bleef deze uitspraak niet zonder uitwerking op de PvdA-bewindslieden in het kabinet, dat onder hevige spanning kwam te staan daar Beel voortdurend aandrong op een volstrekt tegenovergesteld beleid.

Sassen overweegt en vraagt ontslag.

Immiddels was de persoonlijke verhouding tussen Sassen en Stikker op een koude oorlog uitgelopen. Van Maarseveen (K.V.P.), minister van Binnenlandse Zaken en gedurende Drees' afwezigheid voorzitter van de ministerraad, raakte daarbij betrokken als bemiddelaar. Sedertdien zou hij, wellicht wat gretig, een actieve rol blijven spelen. 28 januari werd voor Sassen een beslissende datum, daar de V.R. een voor Nederland uiterst onaangename, door de V.S. ingediende resolutie aannam. In het kabinet ontstond ernstig verschil van mening over de vraag of, in hoeverre en op welke wijze deze resolutie uitgevoerd zou worden. Batavia bleef onverkort elke internationale inmenging of concessies aan de republikeinen afwijzen.

Tegelijkertijd kwam Beel met een oud B.F.O.-plan, het z.g. plan-Beel, zonder enig vooroverleg met Sassen overigens, die het bed moest houden vanwege griep, en zeker niet met de instemming van Romme.

Het zgn. plan-Beel hield o.m. in:

- a. Souvereiniteitsoverdracht aan de Federale Regering van de V.S. van Indonesië, de V.S.I., vóór 1 april 1949. De republikeinen zouden daarin voor eenderde, de federalen voor tweederde vertegenwoordigd zijn.
- b. Bij verdrag zou de souvereiniteitsoverdracht beperkt worden totdat er overeenstemming zou zijn bereikt over de Unie, de financiële, economische en militaire overeenkomsten en de Grondwet van de V.S.I., door een vrij gekozen constituanten vastgesteld.
- c. De aldus voorbehouden rechten van Nederland zouden in wezen gelijk zijn aan de bevoegdheden van de H.V.K. in het B.I.O.-besluit.
- d. De voormalige republikeinse gebieden zouden in afwachting van hun vorming tot negara's of daerahs langs democratische weg door de Federale Regering van Indonesië bestuurd worden.
- e. De republikeinse leiders zouden in fasen, naar gelang het dichterbij komen van een volledig accoord, hun vrijheid herkrijgen, terwijl de bemoeiing van de V.N. opgeschort diende te worden met eventueel na 1-4-1949 Deense of Zwitserse "observatoren".

Het plan was volgens Beel een en ondeelbaar.

De ministerraad reageerde 28-1-'49 uiterst sceptisch op het plan de souvereiniteit vervroegd, maar voorwaardelijk over te dragen. Niemand geloofde in de medewerking van de republikeinen en het ophouden van de internationale inmenging. Vandaar kwalificaties als illusoir en irrealistisch. Drees informeerde de H.V.K. over de gerezen bedenkingen, maar machtigde Beel wel tot contact met de republikeinen, waardoor het plan in de openbaarheid zou komen. Deze machtiging verleende Drees eigenmachtig.

Twee dagen later, wederom in afwezigheid van Sassen, sloeg de stemming geheel om door toedoen van telefonische mededelingen van de H.V.K., die na besprekingen met Anak Agung uiterst optimistisch was over de mogelijkheid ook de republikeinen voor het plan-Beel te winnen. Wel voelden tal van bewindslieden zich door Batavia voor een "fait accompli" gesteld, hetgeen evenwel niemand op de gedachte bracht de verantwoordelijke bewindsman vooraf te polsen over het besluit Beel tot verder procederen te machtigen. De ommezwaai van de Ministerraad hing wellicht ook samen met het door Stikker en de PvdA-bewindslieden in eerste instantie onvoldoende onderkende politieke feit, dat Beels voorstellen een duidelijke doorbraak betekenden van de K.V.P.-lijn, die vooralsnog geen uitzicht bood op een beëindiging van de ontstane impasse.

31 januari verscheen een ontstemde Sassen weer in de Ministerraad. Hij wees zijn collegae scherp op de zwakheden van het plan, dat bovendien in die vorm nauwelijks verdedigbaar was in het parlement. Dat laatste viel nauwelijks te betwisten, gelet op de Grondwet en de beloften, veelvuldig aan de Staten-Generaal gedaan. Voorts wees Sassen op de onmogelijkheid na de souvereiniteitsoverdracht de gemaakte voorbehouden desgewenst te effectueren. Een duurzaam samengaan van Indonesië en Nederland was niet verzekerd. Wellicht slaagde men erin de Veiligheidsraad voor enige tijd buiten spel te zetten, maar na de overdracht kon de V.R. in rechte haar bemoeiingen hervatten, waarbij dan géén beroep op incompetentie meer mogelijk was en het conflict bovendien niet alleen Nederland en de Republiek, maar Nederland en geheel Indonesië zou betreffen. Dat aan dit voor hem onaanvaardbare plan in Indonesië al ruchtbaarheid was gegeven, achtte de verantwoordelijke bewindsman een onjuiste procedure.

In vrij heftige bewoordingen zou Sassen bij Beel zijn beklag doen over het gebeurde en over de plannen, die deels in strijd waren met het eerder door Beel o.a. als minister-president verdedigde beleid.

Intussen gaf Van Maarseveen het sein tot de rebellie van de K.V.P.-ministers tegen de koers Sassen-Romme. Onomwonden koos hij voor doorprocederen volgens het eerder genomen besluit. De beraadslagingen eindigden zonder een duidelijke, laat staan eenstemmige besluitvorming. Sassen maakte zijn voorbehoud kenbaar op grond van artikel 9, lid 1, van het Reglement van Orde van de Ministerraad, hetgeen de inleiding van het buigen of barsten betekende. Gedurende de besprekingen had Sassen al gewag gemaakt van de keuze tussen toegeven aan de internationale druk, hetgeen tot een steeds verder afglijden naar capitulatie zou voeren, of deze druk weerstaan en daartoe desnoods de V.S. bedreigen met abandonneren. De internationale usurpatie van onze soevereiniteitsrechten diende geneutraliseerd te worden door de V.S. te overtuigen van de noodzaak tot een gezamenlijke Zuid-Oost-Azië-politiek te komen.

Op 7 februari kwam het kabinet weer bijeen. Sassen bleek Beel gewonnen te hebben voor de wenselijkheid zijn plan om te buigen naar een gelijktijdig tot stand komen van de Unie en van de soevereiniteitsoverdracht. Het plan-Beel werd "aangekleed", waartegen in de Ministerraad van 30-1-'49 in verschillende toonaarden gewaarschuwd was. Drees moest toegeven dat het gewijzigde plan-Beel (G.P.B.) voor Nederland aanzienlijk aantrekkelijker was, maar vreesde tegelijkertijd dat het voor de republikeinen veel moeilijker te aanvaarden zou zijn. Hij liet merken zeer geïrriteerd te zijn over de gang van zaken en als de bijeenkomst eindigt met een reeks van voorbehouden, o.m. van Sassen, verzucht hij dat een meer homogeen kabinet wel wenselijk ware. Zowel Drees als Stikker hadden aanmerkingen gemaakt op het feit dat Sassen zijn nota zonder vooroverleg met zijn collegae met onze vorstin had besproken.

Zeer bewust koerste Sassen aan op volstreekte duidelijkheid inzake de V.N.-resolutie met o.a. de U.N.C.I., daarin volledig op één lijn met Beel en Romme, die tot het laatst toe Ssassens benadering zou steunen.

De U.N.C.I. was de door de V.R. (28-1-'49) ingestelde commissie, die de bevoegdheid bezat zich metterdaad met de oplossing van het Nederlands-Indonesische conflict te bemoeien. De voormalige C.G.D. had louter bemiddelende bevoegdheden c.q. taken toebedeeld gekregen. 9 februari plaatste Sassen de Ministerraad voor het blok door in de Tweede Kamer schorsing van de beraadslagingen te vra-
daar de Kamer recht had op "een klaar en ook een waar antwoord".

Sassen wilde een groot diplomatiek offensief ontketenen eventueel door de bemiddeling van Spaak. De V.S. moesten doordrongen worden van de gemeenschappelijke belangen in Zuid-Oost-Azië. Gemeenschappelijke belangen van ideologische en economische aard. Alleen zo viel te hopen dat de aantasting van onze soevereiniteitsrechten door de U.N.C.I. ongedaan gemaakt kon worden.

Nu de Regering zolang gearzeld had, kon deze U.N.C.I. moeilijk geheel genegeerd worden, beseftte ook Sassen, maar als de V.S. ontoegankelijk bleven voor onze argumenten, dan mocht Nederland niet aarzelen een vrijwillig abandonneren in het vooruitzicht te stellen.

10 februari werden de kaarten geschud. Voor alle betrokkenen leek het al of niet meegaan van Beel van beslissende betekenis. De Ministerraad wilde niet zonder meer Ssassens voorstellen integraal overnemen, hoewel de verschillen niet bijster groot leken. Daarop kondigde Sassen zijn ontslag aan daar hij tot de overtuiging gekomen was dat zijn aanwezigheid schadelijk was voor de uitvoering van het regeringsbeleid. Hij bracht dit voornemen evenwel niet direct tot uitvoer ten einde de collegae tijd en gelegenheid tot schikkingen en beraad te geven, aldus telegrafeerde hij aan Beel.

De K.V.P.-ministers bleven, zodat vooralsnog "slechts" een ministerscrisis dreigde. Van den Brink stelde van Maarseveen voor als tijdelijk minister van O.G. Hoewel van Maarseveen zich blijkbaar al bereid had verklaard en Drees en Van Schaik een en ander met de vorstin al besproken hadden, verscheen de volgende dag Sassen toch weer in de Ministerraad om zijn in een nota weergelegde opvattingen nogmaals te verdedigen. Zijn collega van Economische Zaken, Van den Brink (K.V.P.) had hem daarom gevraagd. Gelet op de al getroffen schikkingen bleef Sassen's rentree uiteraard vruchteloos. Er ontstond enig geharrewar over de redactie van het communiqué en over de uitlatingen van Sassen bij zijn afscheid van de pers. Drees bewilligde in het verzoek van Sassen het ontslag pas maandag 14 februari te doen ingaan, waarbij Sassen nog eens van zijn bereidheid getuigde het regeringsbeleid te verdedigen, maar het gevoelen te koesteren dat hij niet meer of in onvoldoende mate het vertrouwen van zijn collegae bezat.

Een en ander geschiedde uiteraard na afloop van het ministeriële beraad. Er volgde een turbulent weekend. Sassen trachtte zondags Beel te overtuigen zijn voorbeeld te volgen en toen deze daartoe niet genegen leek, adviseerde hij zijn partijgenoot contact met Romme op te nemen. Deze gesprekken werden vanuit BuZa afgeluisterd en bereikten als zgn. onuitgelokte notities Drees en Stikker. Enige dagen later zou Beel daarover de Ministerraad op hoge toon onderhouden, doch bond duidelijk in na de opmerking van Drees dat een onderzoek wellicht minder wenselijk ware daar dan ongetwijfeld de rol van Sassen en Romme gedurende het bewuste weekend aan het licht zou komen. Van Maarseveen wist zaterdag de kleinst mogelijke meerderheid van de K.V.P.-fractie te bewegen zich te schikken in Sassen's vertrek. Romme leed een nederlaag en moest berusten in het onvermijdelijke, doch ongaarne blijkens zijn dreigende woorden in de Tweede Kamer en het 7 mei 1963 aan "De Gelderlander" gegeven interview.

Nasleep op Sassen's ontslag.

Romme in de Tweede Kamer (18-2-1949): "Het kabinet is indertijd door van Schaik geconstrueerd tot een zowel "naar politieke belijdenis als persoonlijke gevariëerdheid, geheel, dat er zijn mocht". "Het was een kunstig geciseleerde vaas, waarin de balsem van het algemeen welzijn kon worden geconserveerd. Nu is (daarin) een barst gekomen .... Zal die barst alleen een Schönheitsfehler blijken te zijn, die afbreuk doet aan de gaafheid van het geheel, of verwijdt zij zich tot een scheur, waaruit die balsem van het algemeen welzijn van Indonesië en Nederland aan het wegdruppelen gaat?" ... Deze beeldspraak wordt door verscheidene sprekers gevolgd. Van der Goes van Naters: "Hij (= Romme) heeft dat beeld van die barst in die vaas gebruikt ex nunc en .... dat had hij ex tunc moeten doen. Die barst was er. Die barst is dichtgetrokken. Waarom tegen de eigen verklaring van het kabinet, dat het zelf toch wel weet, het zo te stellen of die barst er nu is ....". Welter (K.V.P.): "Met fijne tact heeft de heer Romme bij dat politieke graf een gebarsten vaas geplaatst, waaruit de balsem van het algemeen belang druipt".

De Groot (C.P.N.): "Reeds thans zijn het de arbeiders die de gebroken vazen van de heer Romme betalen ...".

De parlementaire debatten naar aanleiding van de begroting van O.G. en het vertrek van Sassen hadden een uiterst verhullend karakter. Noch het plan-Beel in zijn oorspronkelijke vorm, noch de bereidheid binnen de Ministerraad om de V.R.-resolutie óók op de eerder onaanvaardbaar verklaarde onderdelen

tegemoet te komen, kwamen ter sprake. Een uitvoerig artikel in "De Linie" van 16 februari, "op grond van bespreking met een uiterst deskundig insider", trok sterk de aandacht en bracht Drees tot een aanvullende verklaring waarin met zoveel woorden Sassen's voorstellen met betrekking tot het abandonneren als belangrijkste oorzaak van de ministeriële crisis werd genoemd. Pater Schröder s.j. van "De Linie" had de bij familie vertoevende Sassen opgespoord en om een gesprek verzocht, zogenaamd voor het verzamelen van background-informatie.

Zo ontstond het artikel "Nu open kaart", dat voortreffelijk Sassen's visie weergaf, maar tevens zijn ontslag blijvend in verbinding bracht met zijn in wezen veel genuanceerder voorstel tot abandonneren.

Zijn denkbeelden over een constructieve Zuid-Oost-Azië politiek, tesamen met de V.S., stemden wonderwel overeen met die van Van Mook, ongeveer tegelijkertijd in zijn boek "Indonesië, Nederland en de wereld" gepubliceerd. Wellicht dat dr. P. Idenburg, Sassen's adviseur en co-auteur van diens laatste nota, daarvan wist.

Vastgesteld moet worden dat wat Sassen gevreesd had ook metterdaad gebeurde. Met het plan-Beel had Nederland het achterste van zijn tong laten zien, die vervolgens geleidelijk aan via de Van Royen-Roem overeenkomst uitgerukt werd.

Nieuw in Sassen's voorstellen was in ieder geval het daarin doorklinkende besef, dat zonder de V.S. Nederland het Indonesische vraagstuk niet kon oplossen. Van Royen zou later, aldus Sassen, de voorstellen als "werkbaar" gekwalificeerd hebben. Niet uitgesloten mag worden dat de door Sassen gewezen weg tot een indringender "commitment" van de V.S. zou hebben gevoerd met méér kansen voor Nederland om de ontwikkelingen min of meer in de hand te houden. De Minister-raad koos voor een "muddling through" met uiteindelijk weinig bevredigende resultaten.

Nochthans krijgt men na lezing van de stukken en hoor en wederhoor de indruk dat niet het abandonneren, maar een combinatie van oorzaken tot Sassen's ontslag voerde. Allereerst de eerder genoemde politieke constructie. Daarnaast de persoonlijke tegenstellingen die zijn optreden opriep. En tenslotte het over gespeeld worden door Beel, die in de slotfase een situatie schiep waarop Sassen en Romme nauwelijks greep hadden. Sassen wilde zèlf het initiatief behouden en "weten waar wij terecht zouden komen", omdat hij "anders de primair op hem rustende verantwoordelijkheid voor onze strijdkrachten in Indonesië niet langer wilde dragen".

Verantwoording.

Gelet op het pretentieloze karakter van de voorpublicatie van het C.P.G. heeft de auteur ervan afgezien de tekst van reeksen noten te voorzien. De lezer mag erop vertrouwen dat de vermelde feiten steeds op de inmiddels verschenen literatuur en op de voor de hand liggende bronnen steunen. De beoordelingen c.q. kwalificaties zijn uiteraard geheel voor zijn verantwoording. Geraadpleegde bronnen en literatuur:

- Archief Drees
- Archief Van der Goes van Naters
- Gesprekken met Sassen, Stikker, Van der Goes van Naters, Duynstee, Drees en Anak Agung.

- C. Smit: "De Liquidatie van een Imperium".
"De dekolonisatie van Indonesië".
- F.J.F.M. Duynstee: "De kabinetsformaties 1946-1965".
"De Tijd", dd. 5-12-'66 e.v.
- Anak Agung: "Renville als keerpunt in de Nederlands-Indonesische onderhandelingen.